

RELIGIJA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Međunarodna naučna konferencija

„Religija i crkva u duhovnim i socio-političkim
promenama savremenog sveta“

Srebrno jezero (Veliko Gradište) 19. i 20. maj 2017.

RELIGIJA U SAVREMENOM DRUŠTVU

(Tematski zbornik nacionalnog značaja dela materijala sa naučne konferencije pod nazivom: "Religija i crkva u duhovnim i socio-političkim promenama savremenog sveta" Srebrno jezero, 19. i 20. maj 2017. godine)

Međunarodnu konferenciju organizovali:

FOREL – Forum za religijska pitanja Instituta društvenih nauka, Beograd
Centar za sociološka i antropološka istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd

Urednik:

Dr Mirko Blagojević

Međunarodni programski komitet konferencije:

Dr Mirko Blagojević, Institut društvenih nauka, Beograd – predsednik komiteta i članovi:

Dr Goran Bašić, direktor Instituta društvenih nauka, Beograd;

Dr Lilijana Čičkarić, Centar za sociološka i antropološka istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd;

Dr Sergej Lebedev, Belgorodski državni univerzitet, Belgorod (Ruska Federacija);

Dr Nonka Bogumilova, Bugarska Akademija nauka, Sofija (Bugarska)

Dr Mihaj Radan, Univerzitet u Temišvaru, Temišvar (Rumunija);

Dr Ivan Cvitković, Akademija nauka BiH, Sarajevo (Bosna i Hercegovina);

Dr Olga Smolina, Severodonjecki državni univerzitet, Severodonjec (Ukrajina);

Dr Vladimir Bakrač, Filozofski fakultet u Nikšiću, Nikšić (Crna Gora)

Recenzenti:

Prof. Dr Milan Vukomanović, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Prof. Dr Zorica Kuburić, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Dr Nada Novaković, Institut društvenih nauka, Beograd

Izdavač:

Institut društvenih nauka, Beograd

Za izdavača:

Dr Goran Bašić, direktor Instituta društvenih nauka, Beograd

ISBN 978-86-7093-199-2

Štampa:

RIC grafičkog inženjerstva Tehnološko – metalurškog fakulteta u Beogradu

RELIGIJA U SAVREMENOM DRUŠTVU

Zbornik radova sa naučne konferencije

Beograd, 2017.

Neven Cvetičanin

Institut društvenih nauka

Beograd

**RELIGIJA I POLITIKA NA ISTOM IZVORIŠTU;
ARHETIPSKI DRŽAVNICI I PROPOVEDNICI STAROGA
DOBA KAO SPOJ RELIGIJE I (POLITIČKE) VEŠTINE
DRŽAVNIŠTVA**

Apstrakt: Rad postavlja tezu da je prvo „stanište“ politike zapravo religija, odnosno tezu da religija i politika imaju isto izvoriste budući da odgovaraju na slična pitanja ljudske egzistencije. Politika će se tek u evropskoj Moderni „emancipovati“ od religije, dok je u predmodernim vremenima imala u njoj svoje prvo stanište. Kako bi dokazao prethodnu tezu rad ispituje delo (arhetipskih) državnika i propovednika starog doba poput Mojsija, Muhameda i Aurelija Avgustina, nalazeći da njihovo delo ne pripada samo oblasti religije, već i oblasti politike, istorije i prava. Posebno se to odnosi na delo Mojsija i Muhameda u kojem se prepliću religija, politika, pozitivno pravo i druge razne oblasti ljudskog delovanja. Stoga rad zaključuje da upravo delo arhetipskih državnika kao što su Mojsije i Muhamed pokazuje i dokazuje tezu da je prvo stanište politike zapravo religija.

Ključne reči: religija, politika, stanište, arhetipski državnici, Mojsije, Muhamed, Aurelije Avgustin

Rad pred nama se bavi istraživanjem identičnog arhetipskog izvorišta religije i politike, odnosno preplitanjem religijskih duhovnih obrazaca i političke veštine državištva. U dve monografske studije u kojima smo se bavili istraživanjem fenomena državištva kao takvog, kako onog arhetipskog tako i modernog⁴⁵, došli smo do zaključka da arhetipska religijska zakonodavstva starog doba nisu u sebi sadržavala samo eksplicitne religijske, odnosno sakralne, obrasce delovanja već i celinu jurističkih normi koje su zalazile i u oblast politike, prava, ekonomije, bezbednosti i

⁴⁵ Neven Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državištva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016, Neven Cvetičanin, *Državištvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016.

diplomacije. Sve ono što će se kasnije u evropskoj Moderni razdvojiti na odvojena područja života jednog društva, u arhetipskim zakonodavstvima je bilo dato u integralnoj formi u obliku celovitih zakonodavstava koja su u isti mah integralno obuhvatala sve bitne oblasti ljudske egzistencije. Time su ta arhetipska zakonodavstva u isti mah bila i religijska i politička, *budući da je prvo stanište politike, zapravo, religija* - što je osnovna teza ovog rada koju ćemo pokušati u njemu do kraja izvesti i dokazati.

Tek će kasnije, u evropskoj Moderni, politika početi svoj nomadski život odmećući se od religije, ali će čak i tada ostati tragovi pređašnje arhetipske veze, kojima će moderne političke ideologije pragmatično ići, formirajući svoje narative po uzoru na arhetipske religijske narative.

Stoga će se ovaj rad, kratko, u krokiju, vratiti izvesnim arhetipskim religijskim narativima, kako bi potvrdio tezu da je prvo stanište politike, zapravo, religija, i da ove kasnije razdvojene oblasti imaju zapravo isto izvorište, budući da su pitanja koja religija i politika postavljaju slična, a to su prvenstveno pitanja o načinu organizacije društvenog života, o kategorijama legitimiteta i legaliteta i konačno, ultimativno, pitanje o dobru i zlu. Pitanje o dobru i zlu religija podiže na metafizički nivo, dok politika brine o „dobru“ i „zlu“ određene političke zajednice, ali bez obzira na nivo na kojem se postavljaju ova pitanja, njihova struktura je u svojoj osnovi slična.

Tako se religija i politika, baveći se zapravo sličnim pitanjima, isprepliću, te su čak na prethodno pobrojana pitanja nekad pružale identične odgovore, o čemu svedoče takozvana arhetipska zakonodavstva kao specifičan proizvod rada tzv. arhetipskih državnika. U ovome radu ćemo se baviti upravo istraživanjem fenomena pomenutog arhetipskog državištva kako bi dodatno potvrdili prethodno pomenutu osnovnu tezu ovoga rada da je prvo stanište politike, zapravo, religija.

Naime, neke od ključnih državničkih figura starog vremena su se u isti mah ukazivale i kao religijski proroci, ali i kao politički vođi, uz to i kao ingeniozni juristi, objedinjavajući u svojoj aktivnosti različita područja ljudskog delovanja, prevodeći sirovi društveni materijal pred sobom u stabilne i dugovečne društvene obrasce. Stoga se ovi istorijski akteri i mogu nazvati *državnicima* u punom smislu te reči, jer su predstavljali svojevrsne „skretničare istorije“ koji su uspostavili društvene obrasce i društvene narative koji su nastavili da traju generacijama nakon njih, predstavljajući retke, najređe istorijske aktere čije je delo svojevrsni idejni *perpetuum mobile* koji će uvek proizvoditi više energije nego što se u

njeza ulaže, samoobnavljajući se tako kroz različita društva i u različitim generacijama, trajajući do današnjih dana.

Ovo će biti moguće jer su zakonodavstva koja su darivali arhetipski državnici, odnosno arhetipski zakonodavci, pogodila nešto arhetipsko i trajno u ljudskoj prirodi, koja je ova zakonodavstva prihvatila, uzimajući ih kao orijentir praktičnoga delovanja različitih ljudskih društvenih zajednica. Dobra zakonodavstva, bez obzira da li je reč o religijskim, političkim (ustavnim) ili eksplicitnim „čisto“ jurističkim (praktično-pravnim), bivaju trajna samo ako odgovaraju pravilno na zagonetku ljudske prirode na kojoj se zapravo temelje ljudske institucije. Narativi koje su uspostavili ovi arhetipski državnici, odnosno arhetipski zakonodavci, su se pokazali trajnim upravo zato što su na zagonetku ljudske prirode odgovorili trezveno, kako bi se na takvoj ljudskoj, suviše ljudskoj prirodi, mogle izgraditi ljudske institucije.

Ovi narativi, kao što smo pomenuli, neće biti isključivo politički (jer u to vreme politika kao izdvojena oblast nije uopšte ni postojala) već će se u njima preplitati religija, politika i pozitivno zakonodavstvo, usled čega će nam se pomenuti arhetipski državnici, odnosno arhetipski zakonodavci, ukazivati kao više kao „proroci“, nego kao državnici u klasičnom značenju te reči. No, podvesti ćemo ih pod kategoriju državnika sledeći Vebera koji smatra da proroci, čisto sociološki posmatrano, imaju *vlast* (tzv. harizmatSKU vlast) u smislu političkog pojma vlasti⁴⁶, s tim što ćemo u našem razmatranju krenuti još jedan korak dalje od Vebera, smatrajući da je „harizma“ samo jedna komponenta državničkog legitimiteta arhetipskih državnika-proroka, dok će druga komponenta biti ono što će biti nužni sastojak svakog državištva, svejedno starog ili modernog, a to je dobro procenjivanje, razborite odluke i adekvatan odnos sa stvarnošću.

Da je drugačije i da se legitimitet starih državnika-proroka može svesti isključivo na njihovu ličnu harizmu, onda bi prihvaćenim prorocima postali mnogi koji su nesumnjivo posedovali „proročku“ harizmu, kakvih je bilo poprilično u starom vremenu, no kojima je manjkalo realnih praktičnih veština i konkretnih sposobnosti kako bi svoju harizmu održali živom i verodostojnom. Jer sama harizma će, u svim vremenima, i starim i modernim, biti prah i pepeo, ukoliko nije podržana konkretnim sposobnostima snalaženja među društvenim procesima i društvenim

⁴⁶ Maks Veber, *Duhovni rad kao poziv*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novu Sad, str. 104-106.

grupama, jednom rečju – među svim prozaičnostima sveta sa kojima se suočava svaki onaj ko se uplete u istoriju i njene sile. O tome da sama harizma nije dovoljan zalag političkog legitimiteta i autoriteta svedoči niz tzv. harizmaha, i starog i modernog vremena, poput, na primer, tragičnog Điolama Savonarole, firentinskog nesuđenog verskog i političkog reformatora iz 15. veka, koji je nesumnjivo posedovao harizmu, ali je bio manjkav u pogledu drugih sposobnosti, što je uslovalo njegov tragičan neuspeh kao društvenog reformatora. To je razlog što Makijaveli upravo Savonarolu u svom *Vladaocu* karakteriše tek kao slabašnog proroka, a ne kao realističnog državnika od formata, gde inače ubraja ostale „proroke“ i mitske ličnosti prošlosti poput Mojsija, Kira, Tezeja i Romula.⁴⁷ Dakle, Makijaveli, kao ni Veber, nema problem s tim da arhetipske proroke i mitske heroje sagleda kao državnike potvrđujući tezu da je prvo stanište politike, zapravo, religija, odnosno mitologija.

Stoga na tragu ove dvojice možda najznačajnijih mislilaca koji su pisali o temi koju mi ovde istražujemo, ni mi nećemo imati problem s tim da arhetipske proroke sagledamo kao državnike *par excellence*, idući u susret našoj tezi da je prvo stanište politike, zapravo religija.

Makijaveli pominje, kao što smo pomenuli, Mojsija, Kira, Tezeja i Romula kao one arhetipske, odnosno mitske proroke i heroje koje je neophodno pomenuti kada se piše o državicima, jer se kod njega iza termina „vladalac“ krije zapravo termin „državnik“, budući da on nesumnjivo misli i zaziva takvog vladaoca koji neće biti tek običan „vladalac“ za jednokratnu upotrebu, već misli na višedimenzionalnog državnika koji može da se nosi sa istorijskim procesima i da ih usmerava, te upravo zato kao primere navodi prethodne arhetipske ličnosti koje su, nesumnjivo, uticale na procese dugog trajanja. No, upravo imajući na umu procese dugog trajanja možemo da zaključimo da su među arhetipskim prorocima i herojima, kraljevima i vojskovođama „istorijski najuspešniji“, pored nekolicine ostalih, bili Mojsije i Muhamed, koji su začeli one narative, zakonodavstva i društvene obrasce koji su živi i dan danas, dok je delo najvećeg broja arhetipskih proroka i heroja, kraljeva i vojskovođa iz prošlosti istorija pregazila – bilo da je ono apsorbavano u jače i vitalnije narative i tradicije onako kako je persijska tradicija kralja Kira apsorbavana u islam koji ju je istovremeno i ukinuo i sačuvao – bilo da je ono nestalo samo od sebe zbog nedostatka „političke mehanike“ koja bi ga pokretala.

⁴⁷ N.Makijaveli, *Vladalac*, Rad, Beograd, 1999, str. 23-24.

Bilo kako bilo, Mojsije i Muhamed će biti nesumnjivo oni arhetipski državnici čije je državničko delo vitalno i u našim danima, te će to biti ličnosti koje su, verovatno, uz Budu i Hrista, najviše uticale na istorijske i civilizacijske tokove sveta, s tim što Budu i Hrista ne ubrajamo eksplicitno među državnike, jer stojimo na stanovištu da njihovo poslanje nije bilo „od ovoga sveta“ i da su oni pre svega bili šampioni akosmičke ljubavi i dobrote prema čoveku koja nije bila dominantno sklona bilo kakvoj težnji za političkom vlašću⁴⁸, kao što je slučaj sa Mojsijem i Muhamedom koji su jednim delom formirali *političke teologije*⁴⁹ u kojima je religija bez sumnje prvo stanište politike. O prethodnom svedoči činjenica da ni Buda ni Hrist nisu tokom čitavog svog poslanja pribegli bilo kakvom nasilnom aktu, već su naprotiv bili konsekventni zastupnici nenasilja, za razliku od Mojsija i Muhameda u čijim su likovima bile ujedinjene figure proroka, zakonodavaca, političkih vođa i vojskovođa. Jednostavno govoreći, Mojsije i Muhamed su bile punokrvne, živopisne ličnosti, pune životne snage i životnih sokova, nesumnjivo sposobne za praktično delovanje i sve istorijske borbe koje uz to idu, dok su Buda i Hrist bile dominantno asketske ličnosti okrenute pre svega putu unutrašnjeg duhovnog i duševnog usavršavanja, delujući na drugačiji i tajanstveniji način.

Stoga Mojsije i Muhamed neće biti samo religijske, već isto tako i *par excellence* političke figure, potvrđujući našu tezu da je prvo stanište politike, zapravo, religija, budući da oni neće biti jedini, iako će biti nesumnjivo najuspešniji, proroci koji su religiju združili sa politikom, pravom i vojnom veštinom, što će uopšte biti čest slučaj u predmodernom dobu. Ovo posebno kod Mojsija prepoznaje Makijaveli

⁴⁸ Ovdje se prisećamo inspirativnog Veberovog citata u kojem on Hrista i Budu doživljava pre svega kao „majstore akosmičke ljubavi i dobrote prema čoveku“ koji nisu koristili politička sredstva i koji stoga nisu bili eksplicitni društveni zakonodavci i „politički teolozi“ poput Mojsija i Muhameda, već pojave koje „nisu od ovoga sveta“ iako je njihov uticaj snažan jednako kao i uticaj „praktičnijih“ proroka poput Mojsija i Muhameda. Veber kaže: „Veliki majstori akosmičke ljubavi i dobrote prema čoveku, bilo da su dolazili iz Nazareta, Asizija ili kraljevskih dvoraca Indije, nisu koristili politička sredstva nasilja. Njihovo carstvo nije bilo „od ovog sveta“, ali su ipak delovali i deluju u ovom svetu.“ Maks Veber, *Duhovni rad kao poziv*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Noví Sad, str. 184.

⁴⁹ Izraz „politička teologija“ je u politikološkom smislu prvi upotrebio i dalje razradio Karl Šmit. O politikološko-pravnim konotacijama pojma „politička teologija“ u: N.Cvetičanin, *Evropska desnica između mača i zakona; Praktična filozofija Karla Šmita*, Filip Višnjić, Beograd, 2004, str. 193-211.

navodeći ga kao jednog od omiljenih arhetipskih primera kako mora da se vlada realističan državnik.⁵⁰

Delovanje Mojsija i Muhameda direktno zahvata u ono što smo u našim prethodnim radovima nazvali *političkom mehanikom*⁵¹ budući da se njihova misao formira oko tzv. *bazičnog konflikta* za koga smo u našim prethodnim radovima pomenuli da stoji, kao osovina koja „vrti“ istoriju i politiku, u središtu političke mehanike i njene dijalektike.⁵² Mojsije i Muhamed su, više možda nego bilo ko u istoriji pre ili kasnije, *bazični konflikt* rastumačili na tako radikalna načina, razdvajajući radikalno „prijatelje“ i neprijatelje“ i na ovom i na onom svetu, da su formirali dve religijsko-političke tradicije koje ne samo da će se sukobljavati međusobno (što je nužno, obzirom na formu i jedne i druge) već će se sukobljavati i sa ostalim tradicijama koje nisu u njihovom krugu „prijatelja“. Naprosto, i kod Mojsija i kod Muhameda je prisutna svojevrsna borbena *politička teologija*, u njenom najpregnantnijem vidu, dok, opet ćemo ponoviti, kod Bude i Hrista ona neće biti prisutna, budući da će njih dvojica biti propovednici univerzalističkih nenasilnih etika, te njihovo propovedanje neće počivati na rascepu bilo kakvog realnog, društvenog *bazičnog konflikta*, već će ga upravo njihovo mišljenje premošćavati i pacifikovati.⁵³

Mojsije i Muhamed predstavljaju uopšte veliki početak naracije *političke teologije* kao takve, te će kasnije u istu grupu ljudi pripasti i ljudi poput Aurelija Avgustina, Lutera, Lojole, Rišeljea i nekolicine ostalih, nesumnjivo talentovanih, istorijskih aktera, koji neće biti isključivo religijske, već i par excellence političke figure, jer će svoj nauk formirati oko rascepa nekog realnog društvenog bazičnog konflikta, ulazeći tako direktno u kretanje političke mehanike i u političko polje.⁵⁴

⁵⁰ N.Makijaveli, *Vladalac*, Rad, Beograd, 1999, str. 23-24.

⁵¹ Neven Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državnštva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016, str. 51-80.

⁵² *Ibid.*

⁵³ U istom smislu u kojem se Buda i Hrist razlikuju od Mojsija i Muhameda, razlikuje se i npr. Kant od Marksa, jer Marksovo mišljenje (kao i kod Mojsija i Muhameda) počiva par excellence na rascepu bazičnog konflikta i, sledstveno tome, na političkoj mehanici, dok Kantovo mišljenje nastoji da taj bazični konflikt premosti (npr. koncepcijom tzv. „Večnoga mira“)

⁵⁴ Ovde valja istaći da će najznačajniji mislilac koji će biti kritičar koncepta političke teologije kao takvog, odnosno mešanja religijske i svetovne vlasti, biti Spinoza. B.de Spinoza, *Teološko-politički traktat*, Kultura, Beograd, 1957.

Kao što će Mojsije i Muhamed postaviti paradigmu religijsko-političkog delovanja jevrejskog, odnosno arapskog/arapskih naroda, tako će s druge strane unutar hrišćanstva, posebno Aurelije Avgustin, destilovati Hristov blagi nauk iz *Besede na Gori* u oštru praktičnu teologiju koja će zaći u političko polje, odnosno u oblasti politike i istorije, dajući hrišćanskoj nebeskoj metafizici temelj konkretnih „zemaljskih“ političkih institucija. Avgustinova ingeniozna hrišćanski intonirana filozofija istorije „spušta“ Hristov blagi nebeski nauk u prizemnost kontigencija istorije, oblikujući ideju crkvenog ne samo religijskog već i njenog *političkog legitimiteta*, koja će biti na snazi čitav Srednji vek, sve do osvita Modernog doba. Metaforično govoreći, Avgustin je, baš poput Mojsija i Muhameda, genijalni „politički ideolog“, koji kao i prethodna dvojica na genijalan način rešava pitanja političkog legitimiteta, spuštajući „nebesko zakonodavstvo“ na zemlju, potvrđujući našu tezu da je prvo stanište politike, zapravo, religija.

Nakon stoičkih filozofa, a posebno pozne Stoe koju predstavljaju Seneka i Marko Aurelije, a čije će misli biti inkorporirane u novonastajuću hrišćansku filozofiju i svetonazor, Aurelije Avgustin će biti sledeći nosilac misli o jednoj društvenoj mehanici koja će biti mišljena po uzoru na večnu „nebesku mehaniku“, koja je kod Avgustina, za razliku od Seneke i Marka Aurelija, mišljena u eksplicitnom hrišćanskom ključu. Avgustin „projektuje“ „nebeski poredak“ na zemlju, misleći crkvu po analogiji sa državom i eksplicitno misleći u političkim i istorijskim kategorijama. On svojim monumentalnim delom *Država Božija*⁵⁵ utemeljuje filozofiju istorije kao disciplinu i po prvi put izlaže jedan teleološki koncept istorije koja ima svoju dijalektiku i koja napreduje u opreci dveju sila – države zemaljske (zapravo, u to doba dekadentnog i oronulog Rimskog carstva koje je bilo pred svojom konačnom propašću) i države nebeske (hrišćanske crkve koja je kao pravednija „država“ trebala da zameni autoritet Rimskog carstva svojim autoritetom).

Stoga je Avgustin jedan od prvih eksplicitnih „ideologa“ u istoriji. On je to uspeo da bude upravo zato što je duboko bio svestan dijalektike *političke mehanike* usled čijeg delovanja je za formiranje određene ideje koja će biti istorijski plodna potrebno suprostavljanje oprečnih entiteta kako bi se po

⁵⁵ Aurelije Avgustin, *Država Božija*, CID, Podgorica, 2004. Englesko izdanje; St Augustine, *Concerning the city of God against the Pagans*, Penguin, Harmondsworth, 1972.

principu svetla i senke pribavio istorijski i politički legitimitet onom entitetu koji je istorijski svež, kao što je to tada bila hrišćanska crkva kao institucionalni poredak u odnosu na oronulo Rimsko carstvo, koje je upravo ta crkva zamenila predstavljajući od tada „pravi Rim“.

Avgustin, kao jedan od latinskih otaca Crkve, neće biti toliko meditativan poput istočnih crkvenih otaca poput Vasilija Velikog, Grigorija Niskog ili Jovana Zlatousta, ali će imati nepogrešiv „istorijski instinkt“ za ono čemu je vreme došlo, kao i za ono čemu je vreme prošlo, bivajući potpuno svestan dijalektike istorije, dajući joj hrišćansku teleologiju i koristeći je za akceleraciju hrišćanskog učenja, a posebno za argumentaciju koja će pribaviti Crkvi svetovni autoritet. Time će dovršiti delo Konstantina Velikog i postaviti temelje tzv. hrišćanskog državištva unutar kojega će se na hrišćanskom Zapadu javiti niz značajnih figura, od Karla Velikog nadalje, čime Avgustin postaje značajna karika kontinuiteta između Starog Rima i Srednjeg Veka. Na hrišćanskom Istoku, u Vizantiji, osim pomenutog Konstantina I Velikog i „njegovog“ Nikejskog ispovedanja vere koje je poslužilo kao osnova legitimiteta i crkvene i političke vlasti, posebnu ulogu kao posrednik između sakralnih i svetovnih vlasti će imati kasniji carigradski patrijarh Fotije iz 9. veka, bivajući zapravo jednim „istočnim Avgustinom“, sa izrazitim talentom da teološke kategorije prevede u političko-institucionalne.

Za razliku od većine istočnih crkvenih otaca, pa i nekih kasnijih zapadnih svetitelja poput sv. Franje Asiškog, Avgustin neće biti vesnik usamljeničkog meditativnog samopregora, ali će imati jedinstven „istorijski“ i „ideološki“ genije kojim će od istorije zapravo napraviti „ideološku“ naraciju, ne u modernom smislu ideologije u kojoj je politika potpuno autonomna od drugih sfera bivstovanja, već u smislu „ideološke“ naracije u kojoj je politika združena sa religijom, samo kako bi iz toga proizašla određena *politička teologija*.⁵⁶ Avgustin je upravo zato što pravi izvesnu *političku teologiju* i politički i religijski mislilac u isti mah, baš poput Mojsija i Muhameda, te on za ljubav svoje političke teologije svoje mišljenje bazira oko *bazičnog konflikta* dva konkretna entiteta – države božije (crkve) i države paganske („obične“ države tj. svetovne vlasti koju misli po uzoru na ruinirano Rimsko carstvo) te ovu političku ideologizaciju koju provodi Avgustin u korist crkve kao institucije nad izvornim vaninstitucionalnim hrišćanstvom primećuje jedan od najorginalnijih

⁵⁶ Vidi fus-notu br. 5.

hrišćanskih mislilaca 20. veka - Bela Hamvaš.⁵⁷ Hamvaš dobro primećuje da je kod Avgustina reč zapravo o istoriji, a tek posredno o nadvremenosti, shodno čemu kod njega imamo eksplicitnu političku teologiju prvoga ranga, te je on preteča svih značajnih „političkih teologa“ koji će se kasnije javiti unutar hrišćanskih crkava poput Martina Lutera, Kalvina i Lojole. Ovi „politički teolozi“ će iza svojih teoloških razmišljanja, postaviti zapravo pitanje *političkog suvereniteta i političkog autoriteta*.

Ipak, kao „politički teolog“ Avgustin nije bio u isti mah i eksplicitni državnik poput Mojsija i Muhameda, koji su svojim narodima dali eksplicitne državničke obrasce, već je „tek“ bio biskup iz Hipa i jedan od (zapadnih) hrišćanskih otaca koji je svojim spisima pomogao da Crkva pribavi svetovni autoritet koji će održati kroz čitav Srednji Vek, postajući time jednim od najuticajnijih propovednika koje je istorija poznavala.

Oni „politički teolozi“ koji će biti u isti mah i državnici, ne samo prvoga, već i najznačajnijeg ranga i uopšte možda najznačajniji arhetipski državnici koje će uopšte imati čovečanstvo će biti Mojsije i Muhamed. Oni će biti arhetipski zakonodavci i državnici čije je delo još uvek živo, budući da su oni utemeljili ona religijsko-politička zakonodavstva koja su živa još i danas kao izdanak dve još uvek vitalne tradicije – judaističke, odnosno islamske – utičući tako na procese dugog trajanja kao malo koji državnici-zakonodavci pre ili posle njih.

Mojsijeva i Muhamedova teologija će u isti mah biti i religijska i politička, za razliku od, kao što smo rekli, one Hristove izložene u *Besedi na Gori*, koja je potpuno u metafizičko-etičkoj sferi. Hrist će od velikih utemeljivača religija biti, kao i, kao što smo rekli, Buda, zapravo milosrdni etičar i donosilac blage „radosne vesti“, stojeći izvan direktnog istorijskog upliva u polje moći, odnosno političko polje, dok će Mojsije i Muhamed biti proroci-državnici koji će u sebi ujediniti ulogu prvosveštenika, zakonodavaca, političkih suverena i vojskovođa, utičući na istorijske tokove direktno i silovito. Jednostavno govoreći, ni kod Hrista u Jevanđeljima, ni kod Bude ni u jednom od njegovih Kanona nemamo obrise bilo kakve političke mehanike, odnosno nećemo imati konkretnu definisanu suprotnost konkretnih istorijskih entiteta kao što će biti slučaj kod Mojsija, Muhameda i onih hrišćanskih mislilaca, poput Aurelija Avgustina i kasnije Lutera, Kalvina i Lojole, koji svoju misao formiraju oko nekog *bazičnog*

⁵⁷ Bela Hamvaš, *Scientia Sacra II*, Draslar Partner, Beograd, str. 100, 102, 107.

konflikta, odnosno razlikovanja prijatelj-neprijatelj, zalazeći tako direktno u dijalektiku političke mehanike i silovitost istorijskih borbi.

Iako je kod Mojsija i Muhameda prisutna smeša religije, pozitivnog zakonodavstva i političkih sila isto kao i kod drugih starih zakonodavaca Stare Indije, Stare Grčke ili Staroga Rima, Mojsije i Muhamed predstavljaju političku teologiju *par excellence* u odnosu na druge arhetipske zakonodavce, jer će religijsko-politički koncentrat koji su oni ponudili biti jači u odnosu na druge religijsko-političke koncentrate drugih zakonodavaca (osim „političkog“ hrišćanstva kod Avgustina i Fotija koje je u istom rangu), budući da će pretendovati na univerzalnost, kao i zbog svoje strukture koja je monoteistička. Za razliku od većine drugih arhetipskih zakonodavaca koji su delovali unutar politeističkih naracija, Mojsijeva i Muhamedova naracija će biti striktno monoteistička, zbog čega će unutar tradicija koje su oni zasnovali biti jednostavnije projektovati moć, odnosno vlast, jednoga Boga - na svetovnu vlast oličenu u jednoj jakoj ličnosti bez obzira da li je ona prorok, kralj ili vojskovođa. Istini za volju, ova projekcija moći sa „nebesa“ na „zemlju“ će se dešavati dobar deo istorije i unutar drugih religijskih tradicija poput one hrišćanske, s tom teškoćom što sam osnivač hrišćanske naracije nije imao bilo kakvu zemaljsku vlast, već je, naprotiv, „na ovome svetu“ bio proganjan, mučen i, konačno, raspet, što će hrišćanstvu, makar na doktrinarnoj osnovi, davati jednu latentnu anarhističku notu otpora svim rigidnim konceptima vlasti sa velikom koncentracijom i centralizacijom političke moći.

Bilo kako bilo, Mojsijevo i Muhamedovo državničko delo se ne može sporiti, budući da će oni za sobom ostaviti trajno zakonodavstvo koje će odrediti religijski, društveni i politički kontekst naroda kojima su bili zakonodavci, a unutar kojega će se ti narodi kretati i dan danas, čineći ovu dvojicu ljudi jedinstvenim ličnostima svetske istorije. Posmatrano u široj perspektivi u kojoj veštinu državnštva možemo sagledati kao sposobnost usmeravanja procesa dugog trajanja, Mojsije i Muhamed se neće ukazati samo kao jedni od najvećih arhetipskih državnika, već upravo kao jedni od najvećih državnika svih vremena. Oni će biti osnivači dveju monoteističkih religija u kojima će biti ujedinjene svetovna i sakralna vlast (što će posebno biti izraženo u islamu, dok će u judaizmu vremenom usahnuti) i koje su bile i ostale veoma uticajne u svetu u kome živimo. Državnici će uopšte, kao pojava, u najpregnantnijem značenju te reči, biti zapravo zakonodavci, a Mojsije i Muhamed će nesumnjivo biti među najmonumentalnijim zakonodavcima koje je ljudski rod ikad imao. Stoga je nužno obratiti pažnju na njihovo delo kada se ispituje teza o tome da je prvo stanište politike,

zapravo, religija, o čemu delo ove dvojice važnih istorijskih aktera eksplicitno svedoči.

Njihovo državničko delo smo u našim prethodnim studijama koje su se bavile temom državištva temeljnije i opširnije obradili, izlažući hronološki njegovu genezu⁵⁸, no ovde nema potrebe da se na ovo eksplicitno vraćamo izlažući konkretne istorijske okolnosti i događaje koji su obeležili njihovo državničko delo. Ovde smo hteli, za potrebe ovog rada i ovog istraživanja, samo da istaknemo načelnu tezu da delo arhetipskih državnika poput Mojsija i Muhameda pokazuje da je prvo stanište politike, zapravo, religija, o čemu njihovo delo eksplicitno svedoči.

Naposletku, u igri moći, koja se kroz istoriju uvek iznova igra, jaki argumenti neće biti samo oni „zemaljski“, već će najjači argumenti biti zapravo oni „nebeski“, jer neće biti jačeg utemeljenja političkog legitimiteta od onog koji se vezuje za neku višu metafizičko-religijsku instancu. Tako će biti još od vremena prvih primitivnih arhetipskih kultova i misterija, a tako će posebno biti sa pojavom monoteističkih religija. Monoteističke religije će u svom integralnom jedinstvu tumačenja kojima obuhvataju ljudsko društvo ujediniti religiju sa politikom, pravom i ostalim oblastima ljudskog delovanja, za koje će se potruditi da nađu regulativne obrasce delovanja, što se posebno vidi na Mojsijevom i Muhamedovom delu, dok će delovanje osnivača hrišćanstva, Isusa Hrista, biti po ovom pitanju ambivalentno, jer će, kao što smo rekli, biti manje politično od Mojsijevog i Muhamedovog delovanja. Stoga smo u našem radu razmatrali upravo Mojsijevo i Muhamedovo delo kako bi pokazali da je prvo stanište politike, zapravo, religija, što se na delu ove dvojice arhetipskih državnika i zakonodavaca eksplicitno vidi. Od hrišćanskih propovednika smo u ovom kontekstu pomenuli posebno Aurelija Avgustina koji je hrišćanstvu (posebno onom zapadnom) dao autentičnu filozofiju istorije koja je bila u funkciji uspostavljanja suprematije religijskih institucija nad onim svetovnim i gde je, opet, kao i kod Mojsija i Muhameda, prvo stanište politike zapravo bila religija, kao ona najviša instanca koja obuhvata sve druge instance. Tek kasnije, u evropskoj Moderni, politika će steći autonomiju od religije, dok je njeno prvo stanište u predmodernom starom dobu, nesumnjivo, bila religija, što je istraživanje za nama nastojalo da pokaže, razmatrajući delo arhetipskih državnika i propovednika starog doba.

⁵⁸ Neven Cvetičanin, *Politička mehanika i veština državištva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016, str. 160-200.

Literatura:

St Augustine, *Concerning the city of God against the Pagans*, Penguin, Harmondsworth, 1972.

Augustin, Aurelije, *Država Božija*, CID, Podgorica, 2004.

Cvetičanin, Neven, *Evropska desnica između mača i zakona; Praktična filozofija Karla Šmita*, Filip Višnjić, Beograd, 2004.

Cvetičanin, Neven, *Politička mehanika i veština državnštva*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016.

Cvetičanin, Neven, *Državnštvo modernog doba*, Arhipelag-Institut društvenih nauka, Beograd, 2016.

Hamvaš, Bela, *Scientia Sacra II*, Draslar Partner, Beograd, 2012.

Makijaveli, Nikolo, *Vladalac*, Rad, Beograd, 1999.

Spinoza, Baruh De, *Teološko-politički traktat*, Kultura, Beograd, 1957.

Veber, Maks, *Duhovni rad kao poziv*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novi Sad, 1998.

Neven Cveticanin

Religion and politics at the same source; old-time archetypal statesmen and preachers as a combination of religion and (political) statesmanship

Abstract: The paper puts forward the thesis that the first "habitat" of politics is actually religion, i.e. the thesis that religion and politics have the same source because they respond to similar issues of human existence. Politics will be "emancipated" from the religion later in the European Modern, while in the pre-modern times it had its first habitat in it. In order to prove previous thesis, the paper examines work of (archetypal) statesmen and old-time preachers such as Moses, Muhammad and Aurelius Augustine, finding that their work does not belong only to the realm of religion, but also to the fields of politics, history and law. This relates especially to the work of Moses and Muhammad in which interweave religion, politics, positive law and other various fields of human activity. Therefore, the paper concludes that the work of archetypal statesmen such as Moses and Muhammad shows and proves the thesis that the first habitat of politics is actually religion.

Key words: the religion, the politics, the habitat, archetypal statesmen, Moses, Muhammad, Aurelius Augustine.